

O PREZENTARE MUZEOGRAFICĂ A ISTORIEI MONEDEI ÎN ROMÂNIA

OCTAVIAN ILIESCU

Ca și Intregul MUZEU DE ISTORIE AL REPUBLICII SOCIALE ROMÂNA – oglindă a dezvoltării societății omenești de pe teritoriul patriei noastre, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele construirii societății socialiste multilateral dezvoltate –, *secția de numismatică* prezintă publicului larg o trecere în revistă a folosirii monedei în același cadru istoric și geografic. De la formele incipiente ale unui schimb economic diferențiat, prin întrebunțarea unor obiecte cu caracter oarecum standardizat, ca etalon de valoare, și pînă la circulația banilor cu stema Republicii Socialiste România este, firește, o cale lungă. Ea poate fi însă ușor înțeleasă, parcurgind sala afectată secțiiei numismatice. E tocmai ideea care a stat la baza organizării acestei secții a muzeului: să înfățișeze principalele etape și aspecte ale schimbului premonetar și monetar în cîmul societății omenești care s-a dezvoltat pe aceste meleaguri, într-un răstimp de aproape trei milenii și jumătate. În rîndurile ce urmează, ne vom mărgini să scoatem în evidență momentele mai însemnante ale acestei multimilenare istorii.

Cu mult înainte de a se inventa moneda în lumea greacă antică – dată care, potrivit ultimelor cercetări, poate fi fixată către sfîrșitul secolului al VII-lea i.e.n. – a apărut în spațiul carpatice o formă mai evoluată a schimbului economic, față de trocul obișnuit sau schimbul în natură. Această formă implică folosirea metalelor ca intermediari al relațiilor economice de schimb. Prin turnarea aurului sau a bronzului în tipare cu caracter uniform, se obțineau obiecte de dimensiuni și greutăți ce se puteau aprecia cu multă ușurință, spre a servi ca mijloc de schimb acceptabil pe o scară largă. Exemple de acest gen, datind îndeosebi din epoca bronzului și de la începutul epocii fierului, sunt destul de numeroase. Vom aminti aici tezaurul de la Perșinari (jud. Dâmbovița), cu ale sale virfurile de lance, de aur, între care există o vădită relație de ordin ponderal, apoi secerile de bronz, de la Drajna (jud. Prahova) și virfurile de săgeți, de asemenea din bronz, de la Jurilovca (jud. Tulcea), toate folosite ca obiecte de schimb premonetar, eșalonindu-se între circa 1500 și 500 i.e.n.

Un eveniment de seamă are loc pe la anul 480 sau, după o altă părere, nu mai devreme de anul 460 i.e.n.: emiterea drahmei arhaice a orașului Histria, ceea dintîi monedă lăsată vreodată pe teritoriul de azi al României. Îi vor urma numeroase alte emisiuni de drahme și subdiviziuni ale acelaiași oraș, succedindu-se pînă spre mijlocul secolului al III-lea i.e.n. După Histria, vor lăsa monede proprii orașele Callatis pe la 350 i.e.n., și Tomis, spre mijlocul veacului următor. Emisiunile în aur ale acestor trei orașe sunt mai rare, iar cele de bronz merg pînă în pragul crei noastre.

O teză susținută multă vreme în literatura numismatică din trecut postula pătrunderea masivă a monedelor lui Filip al II-lea și ale lui Alexandru cel Mare în Dacia, ca o consecință firească a expansiunii economice și politice a regatului macedonean pînă la Dunărea de Jos. Astăzi, această teză este pe cale de a suferi unele atenuări, datorită studiilor care tind să precizeze cronologia emisiunilor monetare purtînd numele celor doi monarhi dar avînd caracter postum. Indiferent de rezultatele care vor fi obținute în această direcție în cursul viitoarelor cercetări, monedele macedonene vor continua să reprezinte o etapă importantă în istoria monetară a Daciei. În același context, pot fi incluse emisiunile lui Lysimah, regele Thraciei, iar mai tîrziu cele ale provinciei Macedonia I, ale orașului Thasos sau emisiunile orașelor Apollonia și Dyrrachium de pe coasta râsărîteană a Mării Adriatice. Toate aceste monede, pătrunzînd la nord de Dunăre, la date și împrejurări diferite, vor aduce aici influențe ale lumii mediteraneene, de esență greacă.

Un capitol întreg al istoriei monedei pe teritoriul României se cuvine să fie rezervat emisiunilor societății tribale geto-dacice. Deși momentul exact al apariției monedelor geto-dacice este încă obiect de discuție, cercetările mai vechi sau mai recente sunt de acord a-l fixa în cursul secolului al III-lea I.e.n. Caracterul tribal al acestor emisiuni le împrîmă particularități regionale; sunt cunoscute tipuri specifice pentru Oltenia sau pentru Transilvania, pentru Moldova sau pentru Muntenia, în timp ce unele emisiuni reușesc să se difuzeze pe o arie mult mai largă. Materialul numismatic prezentat în muzeu oferă vizitatorului posibilitatea de a urmări evoluția acestor emisiuni, pînă la încheierea activității monetarilor geto-dacice, în secolul I I.e.n.

Moneda romană reprezintă un alt capitol însemnat în istoria economică a spațiului carpato-danubian, Dinarii de argint ai Romei din timpul republicii pătrund masiv în Dacia de pe la sfîrșitul secolului al II-lea I.e.n. și în tot cursul celui următor. Un mare număr de tezaure cuprinzînd mari cantități de dinari romani din această vreme se înregistrează pe tot cuprinsul Daciei; ele sunt mai puțin frecvente, fără însă a lipsi cu totul, în Dobrogea, zonă în care moneda grecească va mai păstra poziții puternice. Emisiunile imperiale vor continua să alimenteze circulația monetară locală timp de cîteva sute de ani, pînă la sfîrșitul veacului al V-lea. Un loc aparte, care se cere subliniat, îl ocupă numeraul ieșit din ateliere locale: monedele bătute de orașele pontice cu efigia împăraților romani, dar cu inscripții și tipuri grecești, la Histria, Tomis și Callatis, precum și cele ale provinciei Dacia, emise între anii 246–256 la Sarmizegetusa Ulpia Traiana. De observat că părăsirea Daciei de către administrația imperială în timpul lui Aurelian nu a însemnat curmarea pătrunderii monedei romane la nord de Dunăre, fapt atestat de numeroase descoperiri ce se înșiră aproape fără întrerupere pînă la sfîrșitul împăratului I. Se poate spune că moneda romană a constituit și ea, pentru istoria Daciei, un adevărat sigiliu al Romei, una din imaginile fericite create de geniu lui Nicolae Iorga în celebră sa *Istorie a românilor*.

Moneda bizantină deschide un nou capitol în circulația monetară din spațiul carpato-dunărean. Este una din cele mai lungi etape ale procesului pe care îl urmărim, deoarece de la Anastasius I (491–518), sub domnia căruia se bat cele dintîi monede considerate ca atare, și pînă la Andronic al II-lea și Andronic al III-lea, domnind asociații (1325–1327) – răstîmpă din care se cunosc descoperirile de monede bizantine pe teritoriul României –, se înșiră aproape nouă secole. În cursul acestei etape, se încheie – spre mijlocul secolului al X-lea – procesul de formare a poporului român, fapt care împrîmă un interes deosebit descoperirilor de monede bizantine din această perioadă. Întrucît ele au fost cele dintîi de care s-au folosit strămoșii noștri.

O dată cu formarea primelor state medievale românești de sine stătătoare, Țara Românească și Moldova, se deschide o nouă etapă a istoriei monedei pe teritoriul țării noastre. Răspunzînd unor nevoi reale ale schimburilor economice interne și ca un corolar al obținerii suveranității politice, se bat monede proprii mai întîi în Țara Românească, sub domnia lui Vladu Vodă, apoi în Moldova, în timpul lui Petru I Mușat. Încadrat în sistemele monetare europene ale vremii, monedele, emise de cele două state feudale românești vor cunoaște o largă circulație, nu numai înăuntrul, ci și în afara granițelor statelor emitente.

Același caracter îl vor avea mai târziu și emisiunile principatului autonom al Transilvaniei, astfel încit monedele muntene au circulat și în Moldova, în Banat și Transilvania, în Crișana, iar cele transilvane s-au răspândit și în Moldova, în Muntenia și în Oltenia, doavă descoperirile monetare, numeroase și acoperind întreg întinsul său. În felul acesta, se realiza, pe plan economic, unitatea atât de necesară dezvoltării armenoase și a întregului teritoriu românesc.

Emisiunile monetare ale Tării Românești, numeroase în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, ating punctul culminant în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, bogat ilustrată prin tipuri monetare caracteristice și serii masive; numai în tezaurul găsit la Tîrgoviște, în 1963, erau peste șase mii de monede purtându-i efigia. În veacul al XV-lea, emisiunile monetare ale Tării Românești se încheie sub Basarab cel Bătrân-Iaioță. Vor fi reluate abia la 1658 de către Mihnea al III-lea alias Mihail Radu și apoi de Constantin Brâncoveanu, la 1712, voievod care își marca apogeul unei domnii prin baterea în monetărie de la Alba Iulia a unor splendide monede-medalii de aur.

Emisiunile regulate ale Moldovei vor avea o viață mai îndelungată, deoarece ele iau slăbit în timpul domniei lui Ștefan Ia Vodă. Se remarcă în această perioadă monedele emise de către Ștefan cel Mare, prin constanța valorii lor intrinsece, foarte ridicată, și printr-o realizare artistică superioară, timp de aproape cinci decenii.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, monedele Moldovei se emit cu intreruperi, alegera sistemului monetar suferind dese fluctuații, de la o domnie la alta.

Încreindu-și activitatea la sfârșitul secolului al XVI-lea, monetăria Tării Moldovei va fi redeschisă pentru scurtă vreme de către Dabija Vodă, ale cărui monede, deși li poartă numele și efigia, adoptă totuși tipuri la modă, poloneze sau baltice. Activitatea acestei monetării s-a concentrat însă sub Dabija Vodă.

Tezaurul de la Corlăteni, județul Botoșani, cuprinzând monede de la Petru Mușat și Ștefan I

asupra falsificării șilingilor polono-baltici, falsificări care au inundat nu numai piața internă, ci și regatul Poloniei, ajungind pînă la Marea Baltică. Materialul numismatic ilustrînd acest gen de activitate este foarte bogat, inclusiv fișii de tablă pe care sunt imprimate monede rămase încă nedecupate, fișii ce s-au găsit în săpăturile arheologice Intreprinse la Cetatea Sucevei.

În Transilvania, primele monetării locale se deschid în secolul al XIV-lea, ca urmare a măsurilor de politică monetară din timpul domniei lui Carol Robert. Aceste monetării vor emite moneda regală ungurească, îndeosebi dinari de argint și florini de aur, folosind în acest scop aurul și argintul din munții Transilvaniei.

Emisiunile proprii ale principatului Transilvanie apar după 1541 și se încheie sub stăpînirea habșburgică, la moartea Mariei Theresia (1780). O serie de monede mari și grele, din argint sau din aur, prezintă imaginea veridică a bogăției munților metaliferi din Carpații Apuseni; ele culminează cu celebrele piese de 100 ducați, cîntărind 350 de grame de aur și emise la Făgăraș sub domnia lui Mihail Apafi. Un exemplar, bătut în 1676, poate fi văzut în secția numismatică a muzeului.

În perioadele în care nu s-au emis monede proprii de către cele trei state feudale: Țara Românească, Moldova și Transilvania, iar uneori, alături de aceste monede, au circulat pe întreg teritoriul României numeroase monede străine. Faptul este tipic pentru economia monetară feudală; exemplele, numeroase, pot fi întîlnite pe tot continentul european. În Țara Românească și în Moldova, această situație s-a agravat în secolul al XVIII-lea, cînd evantaia circulației monedelor străine se largeste nemăsurat. Un mijloc de a face față, măcar în parte, la neajunsurile provocate de o circulație monetară haotică a fost crearea, în ambele țări, a unei unități de calcul, leul, divizat în 40 de parale, unitate devenită etalon de referință al tranzacțiilor încheiate în felurile monede efective, natural, toate străine. Originea acestui leu de calcul este reprezentată de o monedă reală, talerul olandez, avînd ca stemă un leu și care a circulat intens în țările române, ca urmare a comerțului Țărilor de Jos cu Levantul. Dispărînd ca monedă efectivă, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, talerul-leu olandez este înlocuit mai întîi de talerul austriac, apoi se transformă, după cum s-a arătat, într-o unitate de calcul.

După Unirea Principatelor, au loc cîteva încercări ale lui Alexandru Ioan Cuza de a emite o monedă națională, încercări care însă nu au izbutit. Legea monetară din 6 mai 1867 va stabili sistemul monetar național al României, avînd ca unitate leul, care devine din nou o monedă efectivă. Primul leu românesc a fost bătut în 1870 de către vechea Monetărie a Statului de la Șoseana Kiseleff, pe locul unde este astăzi Muzeul de istorie a partidului comunista, a mișcării revoluționare și democratice din România.

Alături de emisiunile monetare metalice, ce se succed, de la 1867 și pînă la 1966 inclusiv, figurează banii de hîrtie: biletetele ipotecare din 1878, bancnotele Băncii Naționale a României, începînd din 1881, precum și bancnotele Băncii Generale de la București, puse în circulație în 1916–1918 în teritoriul ocupat de armatele germane și cele aliate lor.

Tema de bază, sumar expusă mai sus, este ilustrată și prin material complementar: reproduceri mult mărite, sub forma de machete de gips sau panouri fotografice, ale pieselor mai semnificative. O cartogramă înfățează atelierele monetare care au funcționat pe teritoriul României, din antichitate pînă astăzi. În sfîrșit, pentru a reda o ambiianță adekvată, s-au expus și alte materiale care nu au o legătură directă cu tema de bază: o casă de bani din veacul trecut, balanțe și greutăți speciale, folosite la cîntărarea monedelor de aur, bijuterii confectionate din monede și altele.

Am căutat în rîndurile precedente să prezintăm nu o istorie a monedei în România – ceea ce ar fi fost imposibil, într-un cadru atât de limitat –, ci principalele idei a căror înlănuire constituie firul conducător al secției de numismatică din muzeu. I se oferă astfel publicului larg prilejul de a cunoaște în mod nemijlocit unul din numeroasele aspecte ale vieții social-economice din trecut și de astăzi, în cadrul Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România.